

MICHAŁ LEGACKI

Uniwersytet Szczeciński

ORCID: 0009-0009-3136-1830

michal.legacki.poczta@gmail.com

Czego oczekuje współczesna młodzież? Rozważania o statusie edukacji polonistycznej w świetle wypowiedzi ankietowych uczniów szkół ponadpodstawowych

Streszczenie

Tekst przedstawia wyniki ankiety przeprowadzonej wśród licealistów w marcu 2024 roku. Celem badań było sprawdzenie, jak postrzegany jest język polski, a także – czego ankietowani oczekują od edukacji polonistycznej. Mimo że spora część respondentów uznała lekcje polskiego za potrzebne, to odpowiedzi uczniów akcentują słabości kształcenia polonistycznego i dowodzą, że na przedmiot ten w dużej mierze patrzy się wyłącznie przez pryzmat egzaminu maturalnego. Na uwagę zasługują także wypowiedzi wyrażające oczekiwania licealistów wobec edukacji polonistycznej. Badani podkreślają przede wszystkim wykształcenie umiejętności związanych ze stylistyką, leksykologią i kulturą żywego słowa. Wyniki ankiety skłaniają więc do przemyśleń na temat kształtu edukacji polonistycznej we współczesnej szkole ponadpodstawowej.

Słowa kluczowe: dydaktyka polonistyczna, uczeń, edukacja polonistyczna, szkoła

W ostatnich latach nietrudno dostrzec zmiany, jakim podlega edukacja, zwłaszcza nauczanie języka polskiego. Od uczniów usłyszeć można narzekania przede wszystkim na liczne i anachroniczne lektury, rodzice nierzadko okazują swoje rozczarowanie wynikami dziecka, nauczyciele zaś zwracają szczególną uwagę na obszerny charakter podstawy programowej, niewystarczającą liczbę godzin na realizację materiału oraz nie zawsze jasne i dynamicznie zmieniające się wymagania egzaminacyjne obowiązujące na egzaminach zewnętrznych¹.

W zaistniałej sytuacji warto zastanowić się nad kierunkiem zmian. Warunki, w których znajduje się współczesny uczeń i towarzyszący mu nauczyciel polonista, skłoniły mnie do przeprowadzenia ankiety, której celem było sprawdzenie, jak postrzegany jest język polski jako przedmiot szkolny, a także, jakie oczekiwania

¹ Zaznaczę, że w roku szkolnym 2023/2024 zarówno egzamin ósmoklasisty, jak i egzamin maturalny są przeprowadzane na podstawie wymagań egzaminacyjnych znajdujących się w aneksach do informatorów na stronie CKE.

w stosunku do edukacji polonistycznej mają licealiści. Badanie zostało przeprowadzone w marcu 2024 roku wśród licealistów z klas 1–4. Formularz wypełniło w sumie 160 uczniów z dwóch szkół – XIII LO w Szczecinie oraz VII LO w Szczecinie. Do wypełnienia kwestionariusza celowo zostały wybrane te dwie placówki. „Szecińska trzynastka” to szkoła, która słynie z wysokich wyników nie tylko w województwie, ale również w Polsce. Spotkać można tam młodzież z pewnym kapitałem kulturowym, z reguły nastawioną na solidną pracę. Z kolei VII LO to szkoła mundurowa, w której uczniowie poza maturą obierają sobie także inne cele². Takie zróżnicowanie w zamierzeniu powinno przyczynić się do większej wiarygodności przeprowadzonych badań. Analizując wyniki, brałem pod uwagę przede wszystkim jakościowy aspekt spostrzeżeń uczniów, choć ze względu na charakter narzędzia badawczego, jakim jest ankieta, w niektórych fragmentach przytaczam wyniki ilościowe, głównie liczbę wskazań danej odpowiedzi. Nie zajmowałem się aspektem językowym, więc cytowane fragmenty zachowują oryginalną pisownię i kształt stylistyczny. Chciałbym jednak zaznaczyć, że pokazanie uczniowskiej perspektywy nie należy do łatwych, ponadto nie zawsze jest się w stanie ukazać pełny obraz danego zjawiska, ze względu na reprezentatywny charakter kwestionariusza, dlatego artykuł ten należy traktować jedynie jako próbę refleksyjnego spojrzenia na język polski jako przedmiot kształcenia. Formularz, który wypełniali uczniowie, składał się z ośmiu pytań (otwartych i zamkniętych), jednak na potrzeby niniejszego tekstu zostaną omówione odpowiedzi udzielone na wybrane pytania.

Założenie, które zmotywowało mnie do przeprowadzenia badań, dotyczyło utraty rangi języka polskiego jako przedmiotu szkolnego³. Jeszcze kilka-, kilkanaście lat temu był to jeden z istotniejszych przedmiotów kształcenia i nikt nie podważał jego roli. Wypowiedzi uczniów częściowo potwierdziły zaprezentowane stanowisko.

Początkowe polecenia ankiety zostały skonstruowane tak, by uczniowie nie domyślali się od razu celu badań. Byli pytani o to, który przedmiot szkolny lubią najbardziej, a który najmniej. W każdej odpowiedzi mieli krótko uzasadnić swój wybór. Spośród 160 ankietowanych język polski wybrało 15 osób. Uzasadnienia były bardzo zróżnicowane. Znaczna część argumentów odnosiła się do roli polonisty, jaką ma do odegrania w procesie dydaktycznym. Nie brakowało więc głosów takich, jak:

najbardziej lubię polski, bo nauczyciel świetnie prowadzi lekcje, potrafi zmotywować do działania, nie wytyka błędów i przygotowuje nas do matury; jest to najlepiej prowadzony przedmiot, faktycznie coś wynoszę z lekcji; panuje przyjemna atmosfera; jest fajny nauczyciel; pani jest super.

² VII LO w Szczecinie to szkoła o nieco innym modelu ucznia. W przeciwieństwie do XIII LO w Szczecinie, dominują tam klasy o profilu mundurowym, wiele osób po ukończeniu edukacji na poziomie szkoły średniej nie podejmuje dalszego kształcenia na studiach.

³ Odwołuję się tutaj do własnych doświadczeń jako nauczyciela języka polskiego w XIII LO w Szczecinie. Niejednokrotnie słyszałem opinie uczniów, którzy akcentują, że *nie mamy rozszerzenia z polskiego, więc nie ma sensu czytać tylu lektur, bo inne przedmioty* [realizowane w zakresie rozszerzonym – dopisek mój – M.L.] są ważniejsze i bardziej przydadzą nam się w życiu. Podobnych wypowiedzi mógłbym przytoczyć więcej.

Inni respondenci zwracali uwagę na charakter przedmiotu: *pozwala na twórczość; pozwala wyrazić to, co się czuje*, a część kierowała się indywidualnymi zainteresowaniami: *nauka o literaturze i czytanie sprawia mi ogromną przyjemność; możemy swobodnie porozmawiać o kulturze i literaturze, czyli o tym co lubię*, pojawił się też cenny głos wskazujący na wagę języka polskiego jako przedmiotu szkolnego: *według mnie język polski jest jednym z ważniejszych przedmiotów w szkole. Ze wszystkich ankietowanych 11 uczniów wskazało język polski jako przedmiot, którego nie lubią najbardziej*. Swoją wybiórczość argumentowali następująco: nie lubię polskiego, bo jest nudny; nie ponieważ są teksty które często są nudne i niezrozumiałe; nie, ponieważ nie interesują mnie rzeczy, które przerabiamy; nie, bo nienawidzę książek i lektur, które musimy omawiać; nie, bo nie lubię czytać lektur, nie rozumiem ich.

Jak widać, niechęć uczniów do kształcenia polonistycznego jest najczęściej spowodowana nieco anachronicznymi tekstami literackimi, które nierzadko z powodu warstwy językowej są barierą dla młodzieży w zrozumieniu treści i zawartych sensów.

Kolejna część ankiety została już ukierunkowana na edukację polonistyczną. Odpowiedzi na pytanie: „Czy lekcje języka polskiego są według ciebie potrzebne?” dostarczyły bogatego materiału badawczego. Zdecydowana większość respondentów udzieliła pozytywnej odpowiedzi. Na uwagę zasługuje różnorodność argumentów przytaczanych przez uczniów. Uzasadniali oni swoje stanowisko, pisząc:

lekcje języka polskiego są potrzebne, bo można poznać autorów i literaturę poszczególnych epok; są potrzebne i na pewno lepsze niż historia, mimo że na polskim trzeba dużo pisać i **interpretować**; są potrzebne, chociaż materiał, który na nich realizujemy nie wydaje mi się bardzo interesujący i czasami się nudzę; są potrzebne, zawsze dowiaduję się czegoś nowego o literaturze minionych epok, choć jeśli **omawiamy** „Dziady” przez miesiąc to można zwariować; tak, ponieważ stanowią swego rodzaju możliwość poszerzenia horyzontów oraz zapoznania się z integralną kulturą europejską, dzięki **analizie i interpretacji** tekstów; zdecydowanie tak, na lekcjach języka polskiego mogę poznać historię mojego czy innego narodu, teksty kulturowe, które w mniejszym lub większym stopniu wpłynęły na społeczeństwo. Poprzez **analizowane** [podkr. moje – M.L.] teksty mogę też zajrzeć w głąb siebie i poznawać np. swoje preferencje dotyczące epok czy gatunków literackich.

Podobnych głosów mógłbym wymienić więcej. Przytoczone odpowiedzi pokazują, że znaczna część uczniów wskazuje przede wszystkim treści z zakresu kształcenia literacko-kulturowego⁴. Ankietowani akcentują wiedzę związaną z lekturami, okresami literackimi, a także znajomość artystów tworzących w poszczególnych epokach. Część badanych zwróciła też uwagę na umiejętności interpretacyjne i analityczne. W odpowiedziach niejednokrotnie pojawiały się określenia czynności, takich jak: *analizowanie, interpretowanie i omawianie*. Niektórzy doceniają także fakt, że lekcje języka polskiego, głównie dzięki obcowaniu z kulturą i literaturą wysoką, kształtują ich preferencje czytelnicze.

⁴ Z uczniowskich wypowiedzi wyłania się jeszcze inne ciekawe spostrzeżenie. Ankietowani słusznie zauważają, że treści realizowane na lekcjach języka polskiego w szkole ponadpodstawowej są zdominowane przez zagadnienia z zakresu kształcenia literacko-kulturowego. Nie dziwi więc fakt, że właśnie ta tematyka jest akcentowana w odpowiedziach.

Pojawiły się też negatywne odpowiedzi na pytanie o przydatność kształcenia polonistycznego. Przeciwnicy języka polskiego, podobnie jak zwolennicy, przytaczali wiele argumentów na poparcie swojego zdania. Nie brakowało głosów, w których uczniowie zwracali uwagę na „okropne” lektury i tematykę zajęć. Część z nich pisała również:

wolę przedmioty ścisłe, dlatego uważam, że lekcje polskiego nie są potrzebne, przecież każdy umie mówić po polsku; nie, ponieważ analiza blisko dwustuletnich dzieł mało kogo może interesować; nie są potrzebne, bo nie lubię tego przedmiotu, analiza starych tekstów to raczej nie przyjemnego, najciekawszym elementem lekcji języka polskiego jest sam nauczyciel, który bardzo dobrze prowadzi lekcje, jednak sam język polski jest problemem.

Warto zaakcentować, że podobnie jak w wypadku poprzedniego pytania, również tu respondenci swoją niechęć do edukacji polonistycznej uzasadniali w dużej mierze niezrozumiałymi tekstami literackimi, które są przedmiotem analiz i interpretacji na lekcjach języka polskiego. W powyższych wypowiedziach mocno zaznaczone jest też pragmatyczne nastawienie respondentów do kształcenia. To dość powszechne zjawisko⁵, warto zauważyć, że licealna młodzież bardzo często ma już silnie sprecyzowane cele, co wiąże się między innymi z wyborem profilu klasy (i tzw. rozszerzeń), trudno jest więc wpłynąć na zmianę priorytetów młodych ludzi.

Ostatnie analizowane pytanie brzmiało: „Czego oczekujesz od lekcji języka polskiego?” Podobnie jak w wypadku poprzednich, także tutaj uczniowie byli proszeni o uargumentowanie swojej wypowiedzi. Duża część badanych, bo aż 65 respondentów, pisze, że od edukacji polonistycznej oczekuje *dobrego przygotowania do matury*. Pogląd ten odzwierciedla się w takich odpowiedziach, jak:

oczekuję skutecznego przygotowania do matury; zdania matury na 30%; jasno przekazanych informacji i przerabiania zadań maturalnych; oczekuję, że dobrze przygotują mnie do matury, wykorzystując przy tym najmniejszą ilość zadań domowych, ponieważ szkoła powinna uczyć, a nie mówić czego uczniowie muszą nauczyć się sami; oczekuję przygotowania do matury podstawowej, ponieważ muszę ją napisać; chciałbym w miarę przyzwoicie zdać maturę z polskiego; oczekuję koncentracji na motywach i zadaniach w formule matury 2023; chciałbym przede wszystkim zdać maturę (60% styknie); zdać maturę i czytać mniej lektur ale to już kwestia podstawy programowej.

W przytoczonych wypowiedziach ponownie widoczne jest przede wszystkim pragmatyczne nastawienie uczniów. Wielu ankietowanych traktuje język polski jako przedmiot, który muszą zdać, by móc kontynuować edukację na studiach. Nauczyciel polonista ma więc niełatwe zadanie. Dla wielu respondentów lekcje polskiego to głównie okazja do zdobycia wiedzy sprawdzanej na egzaminie oraz wykształcenia kompetencji niezbędnych do matury – argumentowania, interpretowania oraz redagowania krótkich i dłuższych form wypowiedzi pisemnej (notatki syntetyzującej i wpracowania o charakterze argumentacyjnym). Inną grupę stanowią odpowiedzi akcentujące umiejętności, które można wykorzystać w życiu codziennym. Część badanych oczekuje:

⁵ Odwołuję się w tym miejscu do własnych doświadczeń jako nauczyciela języka polskiego.

rozwinięcia umiejętności społecznych; kształcenia umiejętności dyskusji; pokazania piękna języka ojczystego, tak, bym mogła „ładnie” mówić i pisać, bez błędów.

Inni respondenci zwracali również uwagę na:

zdobycie praktycznej i użytecznej wiedzy o rodzimym języku, która mogłaby mi się przydać na co dzień, np. sztuki przemawiania; chciałbym więcej dyskutowania i szerokiego zasobu słownictwa; oczekuję pomocy w wykształceniu narzędzi przydatnych w rozumieniu tekstów i współczesnej sztuki; oczekuję, że będę umiała napisać jakieś pismo, np. do urzędu, choć w szkole nie zawsze jest na to czas.

Niektórzy uczniowie podkreślają więc w swoich wypowiedziach wiedzę z zakresu leksykologii, stylistyki i kultury żywego słowa, które pozwolą wykształcić umiejętności, takie jak: przemawianie, interpretowanie (zwłaszcza współczesnej kultury) i wnioskowanie. Ostatnia grupa odpowiedzi odnosiła się bezpośrednio do przebiegu lekcji języka polskiego oraz roli nauczyciela polonisty. Ankietowani oczekują:

milej atmosfery, by się dodatkowo nie stresować; przejrzystości i poukładanego toku lekcji, chociaż akurat u Pana Michała tak już jest; oczekuję jasnego przedstawienia tematu; luźnej atmosfery; otwarcia mych oczu na piękno literatury; dyskusji z nauczycielem, by móc spojrzeć na świat z innej perspektywy; przekazania wiedzy w ciekawy sposób, a nie pod podręcznik; ciekawych i treściwych lekcji; nauczyciela, który będzie się angażował a nie dawał tylko gotowe karty pracy na całą lekcję, które i tak będzie trzeba kończyć w domu; oczekuję przede wszystkim ciekawych i merytorycznych zajęć, choć uważam że moja aktualna nauczycielka języka polskiego (p. Klaudia) jest wspaniała, życzliwa dla uczniów i potrafi wspaniale wytłumaczyć materiał. Taki nauczyciel to naprawdę skarb.

To kilka z wielu wypowiedzi, które – kolejny raz – dowodzą, jak ważna jest rola polonisty w procesie dydaktycznym. Młodzież oczekuje nauczycieli zaangażowanych i twórczych, którzy – planując lekcje – nie ograniczają się wyłącznie do gotowych konspektów, scenariuszy i kart pracy oferowanych przez wydawnictwa. Można też wywnioskować, że niejednokrotnie ocena i postrzeganie edukacji polonistycznej zależały właśnie od nauczyciela języka polskiego uczącego daną klasę.

Analiza odpowiedzi przeprowadzonej ankiety pozwala podjąć próbę zrekonstruowania, jak postrzegany jest język polski, a także jakie oczekiwania od edukacji polonistycznej mają uczniowie. Z pewnością na wizerunek tego przedmiotu składają się odpowiedzi udzielone na wszystkie pytania, ponieważ tylko dzięki ich syntezie można wykazać pewne prawidłowości. Po pierwsze, język polski traktowany jest w dużej mierze jako przedmiot maturalny, którego zdanie staje się przepustką na uczelnię wyższą, a respondenci ograniczają omawiane zagadnienia głównie do kształcenia literacko-kulturowego. Wyłania się więc, wspomniane już wcześniej, pragmatyczne nastawienie do nauki tego przedmiotu. Badania dowodzą również, że część uczniów ma świadomość wymagań, jakim muszą sprostać, przygotowując się do matury w formule 2023, i oczekują akcentowania tych treści w toku zajęć. Z drugiej strony, dostarczony materiał badawczy ukazuje pewne słabości edukacji polonistycznej. Znaczna część ankietowanych nie oczekuje ujęcia historycznoliterackiego, chce za to wykształcenia praktycznych umiejętności z zakresu poprawności językowej, analizy i interpretacji kultury współczesnej czy redagowania użytkowych form wypowiedzi, które mogą przydać się w życiu

codziennym. Jednocześnie uczniowie dostrzegają, że w szkole nie zawsze jest czas na wykształcenie tych kompetencji na dobrym poziomie. Zgromadzony materiał badawczy nie pozwala określić przyczyn stanu opisywanego zjawiska; z pewnością wymaga to dalszych, pogłębionych badań i obserwacji. Wyniki ankiet dają jednak pewne wskazówki, w jaki sposób przygotowywać lekcje i na jakie elementy kształcenia kłaść szczególny nacisk. W zaistniałej sytuacji zarówno nauczyciele, metodycy, jak i uczniowie oraz rodzice powinni zastanowić się nad modelem współczesnej edukacji (zwłaszcza – kształcenia polonistycznego) tak, by spełniał on oczekiwania młodego pokolenia.

Bibliografia

- Budrewicz Z., Sienko M., „Język polski” jako przedmiot nauczania w opinii uczniów szkół gimnazjalnych i podstawowych”, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Ad Didacticam Litterarum Polonarum Et Linguae Polonae Pertinentia” 5(161), s. 77–94.
- Fiszbak J., *Jakiego polonisty potrzebuje współczesna szkoła? O pożądanych cechach nauczycieli w świetle uczniowskich wypowiedzi ankietowych* [w:] *Kompetencje nauczyciela polonisty we współczesnej szkole. Między schematem a kreatywnością*, red. K. Maciejak, M. Trysińska, Warszawa 2019, s. 103–119.
- Fiszbak J., *O problemach kształcenia polonistycznego w świetle uczniowskich wypowiedzi ankietowych*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia ad Didacticam Litterarum Polonarum et Linguae Polonae Pertinentia”, 10(285), s. 113–123.
- Fiszbak J., *Polonistyka szkolna w świetle uczniowskich wypowiedzi ankietowych*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Litteraria Polonica” 2020, 1(56), s. 377–397.
- Janus-Sitarz A., *Funkcja formacyjna edukacji polonistycznej w czasach niepokoju* [w:] *Kompetencje nauczyciela polonisty we współczesnej szkole. Między schematem a kreatywnością*, red. K. Maciejak, M. Trysińska, Warszawa 2019, s. 121–132.
- Kądziołka-Sabanty H., *Kompetencje nauczyciela polonisty a przygotowanie uczniów do wejścia na rynek pracy* [w:] *Kompetencje nauczyciela polonisty we współczesnej szkole. Między schematem a kreatywnością*, red. K. Maciejak, M. Trysińska, Warszawa 2019, s. 133–149.
- Kowalikowa J., *Narodziny nauczyciela polonisty. Szkice edukacyjne*, Kraków 2006.
- Pomirska Z., *Wiwat polonista konstruktysta!* [w:] *Kompetencje nauczyciela polonisty we współczesnej szkole. Między schematem a kreatywnością*, red. K. Maciejak, M. Trysińska, Warszawa 2019, s. 69–83.
- Strokowski W., *Nauczyciel – partner czy mistrz?* [w:] *Doskonalenie warsztatu nauczyciela polonisty*, red. A. Janus-Sitarz, Kraków 2005.

What does the modern youth expect from us? Analysing the state of teaching Polish based on surveyed high school students

Abstract

The paper summarises the survey done on high school students in March 2024. The study aims to capture the perspective on Polish as a language, and what the surveyed students expect of Polish classes. A large part of students claim that said classes are necessary yet point to certain weaknesses

of Polish teaching. Answers prove that the image of Polish as a subject is generally linked to the matura (final) exams. Answers regarding students' expectations towards Polish teaching are also notable in that they emphasise teaching stylistic, lexical, and language culture skills. The results thus call for thinking over the shape of Polish teaching in modern high schools.

Keywords: Polish didactics, student, Polish education, school

Michał Legacki, ukończył studia licencjackie z filologii polskiej w zakresie specjalności nauczycielskiej na Uniwersytecie Szczecińskim, obecnie kontynuuje edukację na studiach polonistycznych II stopnia. Od roku szkolnego 2023/2024 pracuje jako nauczyciel polonista w XIII Liceum Ogólnokształcącym w Szczecinie. Jego zainteresowania naukowo-badawcze koncentrują się wokół zagadnień związanych z nauczaniem języka polskiego. Aktualnie przygotowuje pracę magisterską dotyczącą przemian w zakresie kształcenia językowego na poziomie szkoły ponadpodstawowej.